

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

«ΘΡΑΞ ΙΠΠΕΥΣ», «ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΓΑΡΟΙ» ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΠΡΟΣ ΑΠΟΦΥΓΗΝ

Πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἱστορία σύντομα, ἀλλ’ ἀπὸ τὴν ἀρχή:

Τὸ 1872 ὁ Felix Kanitz ἀνακάλυψε ἔνα ἀνάγλυφο λαξευμένο πάνω σὲ βράχο, κοντά στὸ χωριό Madara, στὴ βορειοανατολικὴ Βουλγαρία. Ὁ ἀπότομος βράχος εἶναι 80 μ. ψηλός, τὸ ἀνάγλυφο εἶναι στὰ 23 μ. τοῦ ὑψους, καὶ ἔχει 2 μ. ὑψος, 3 μ. πλάτος. Λείψανα μεγάλης ἐπιγραφῆς σώζονται ἀριστερά, δεξιὰ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο. Καλύπτουν μιὰ ἐπιφύνεια περίπου 40 μ². Ὅπολογίζονται 1.000 περίπου γράμματα, ἀλλὰ μερικές δεκάδες μόνον διαβάζονται ὅπως-ὅπως. Τὰ ἄλλα εἰναι φθαρμένα. Τὸ ἀνάγλυφο παριστάνει ἔνα καβαλάρη πρὸς δεξιά, ἀπὸ πίσω του τρέχει ἔνα σκυλὶ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ ἄλογο εἰκονίζεται, μαζεμένο στὰ γόνατα, ἔνα λιοντάρι.

Ο πρῶτος ποὺ εἶδε τὸ ἀνάγλυφο ἀπὸ κάτω, ὁ F. Kanitz, πῆρε τὸν καβαλάρη γιὰ Ἡράκλῃ ἢ Ἀϊ-Γεώργη καὶ τὴν ἐπιγραφὴν γιὰ λατινική.

Δώδεκα περίπου χρόνια ἀργότερα ὁ γνωστὸς Τσέχος ἴστορικὸς Κωνσταντῖνος Jireček¹ διαπίστωσε, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἐλληνικὴ καὶ ἐρμήνευσε τὸ ἀνάγλυφο ὡς παράσταση «θρακὸς ἵππεως», δηλαδὴ λέγονται μιὰ κατηγορία ὀλόκληρη ἀναγλύφων στὸ Θρακικὸ κυρίως χῶρο, καὶ γενικότερα στὸ Βαλκανικὸ καὶ ἀλλοῦ.

Ἄλλὰ τὸ 1895, ἔνας ἄλλος Τσέχος, καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν αὐτός, στὸ Λύκειο τῆς Βάρνας τότε, ὁ K. Škorpil, πέρασε τὸ μνημεῖο γιὰ «πρωτοβουλγαρικὸ» καὶ, μαζὶ μὲ ἄλλα, τὸ λάνσαρε μ’ ἔνα πρόχειρο σχέδιο στὴν παγκόσμια ἐπιστήμη ὡς βασικὸ γιὰ τὴ γνώση τῶν «πρωτοβουλγάρων» μνημεῖο, τὸ ὅποιο οἱ σύγχρονοι Βουλγαροὶ τὸ καλοδέχθηκαν μὲ ἐνθουσιασμό, τὸ μελέτησαν ἐμβριθῶς καὶ τὸ δημοσίευσαν ἐπανειλημμένων.

Ο Škorpil συμπληρώνοντας τὰ κενὰ τῆς φθαρμένης ἐπιγραφῆς κατὰ φαντασίαν διάβαζε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κρούμου (802-814) καὶ δύο ἄλλων Βουλγάρων ἡγεμόνων, ἀλλὰ καὶ τὴ λέξη PINOKOPIMENOΣ, τάχα ἀντὶ τοῦ Ρινότητος, ὅπως εἶναι γνωστὸς ὁ Βυζαντινὸς ἀυτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Β’ (685-695 καὶ 705-711). Ἡ θεωρία προχώρησε ὡς τὸ σημεῖο νὰ θεωρηθῇ ὁ καβαλάρης τοῦ ἀναγλύφου παράσταση τοῦ Κρούμου. Ἡ φτωχὴ ἴστορία τῶν «πρωτοβουλγάρων» ἀποκτοῦσε ἔτσι καὶ ἔνα μνημεῖο ἥρωικό! Μὲ κάθε εὐκαιρία τὸ «ἐθνικὸ μνημεῖο» παρουσιάσθηκε σὲ ποικίλα δημοσιεύματα. Καὶ ἀφοῦ ἀρχισε ὁ κατήφορος τὰ ἐθνικὰ μνημεῖα τοῦ εἰδούς πολλαπλασιάζονταν καὶ ἔξογκωνταν σὰν χιονοστιβάδα. Τὰ ἐρείπια κοντά στὸ τουρκοχώρι τῆς Βουλγαρίας Aboba ταυτίσθηκαν πρὸς τὴν Pliska, τὴν πρωτεύουσα τῶν «πρωτοβουλγάρων» κ.ο.κ.

«La theorie s'est conservée, elle est devenue traditionnelle, donc tabou, et les fouilles, qu'on mène de temps à autre, pourront durer des dizaines d'années, ce qui n'est pas bien entendu un hasard», παρατηρεῖ ὁ Τσέχος καθηγητὴς D. Krandžalov στὸ περιοδικὸ τῆς Βελγικῆς Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν².

1. «Archaeol.-Epigraphische Mittheilungen», τ. 10, Βιέννη 1886, σ. 196 κ.ξ.

2. B. K r a n d ž a l o v, Les reliefs du Cavalier Thrace et la tradition problématique de

Τὸ 1924 ὀλόκληρη ἀποστολὴ 20 περίπου ὄρχαιιοις, Βουλγάρων καὶ ἄλλων, ἐνήργησε ἐρευνες στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ Madara. Ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνηση ἔκοψε καὶ κέρματα τῶν 5 καὶ 10 λέβα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ κυβαλάρη, τοῦ Κρούμου δῆθεν, καὶ μὲ τ' ὄνομα του. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν τοῦ 1926, ὡς πρὸς τὸ ἀνάγλυφο, τὸ δημοσίευσε τὸ 1932 ὁ Ἰδιος ὁ Škorpil καὶ ἀπέρριψε μόνος του τὴν θεωρία του, ὅτι τὸ ἀνάγλυφο παριστάνει τὸν Κροῦμο. Εἶπε πώς εἰκονίζεται ὁ «Θεὸς τῆς Ὀδησσοῦ», ὁ «Θρᾶξ ἵππεύς», δηλαδὴ μνημεῖο τῆς ἀρχαιότητος ἀσχετὸ μὲ τοὺς «πρωτοβουλγάρους».

Γιὰ τὴ δυσανάγνωστη ἐπιγραφὴ ὅμως, ὡς ἀποτέλεσμα τῶν νέων ἐρευνῶν, δόθηκε νέα ἀνάγνωσή της μὲ ἔξ δύνοματα Βουλγάρων ἡγεμόνων. Ἀλλ ἀμέσως ἔπειτα, τὸ 1935, ὁ Βούλγαρος καθηγητὴς V. Beševliev δημοσίευε νέα ἀνάγνωση τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἀντὶ ἔξ Βουλγάρων ἡγεμόνων διάβαζε μόνον τρία δύνοματα, ὅσα καὶ ὁ Škorpil δηλαδή, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἀντὶ τοῦ Κρούμου (802-814 μ.Χ.) διάβαζε ἄλλουν ἡγεμόνος τὸ ὄνομα: Κρουμέσις (739-756 μ.Χ.).

Αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τὸ 1949 ὁ Τσέχος καθηγητὴς D. Krandžalov ἐπεχείρησε παραλληλισμὸ τῶν τριῶν διαφορετικῶν ἀναγνώσεων τῆς ἐπιγραφῆς. «Les résultats furent décevants, car ils se contredisaient réiproquement d'une façon parfois peu civile»¹.

Γενικά, μεταξὺ 1947 καὶ 1950 ὑπῆρξε κάποια κριτικὴ στάση ἀπέναντι τῶν θεωριῶν περὶ «πρωτοβουλγάρων» κ.λ.

Ἄλλὰ τὸ 1954 ὁ V. Beševliev ἡγήθη μιᾶς νέας δεκαμελοῦς ἀποστολῆς εἰδικῶν, πάλι γιὰ τὴ μελέτη τῆς περίφημης ἐπιγραφῆς. Οἱ δέκα ἥταν «φίλοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Beševliev». Οἱ ἐννέα προσπάθησαν νὰ στηρίξουν τὴ θεωρία τοῦ καθηγητοῦ. Ὁ δέκατος ὅμως εἶχε διαφορετικὴ γνώμη. Ἡταν ὁ Stamen Mikhailov, ὑποδιευθυντὴς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας. Οἱ μελέτες τῶν ἐννέα δημοσιεύθηκαν. Ἡ δέκατη ὅχι. Καὶ τότε ὁ Mikhailov ἀπευθύνθηκε στὸν καθηγητὴν D. Krandžalov στὴν Τσεχοσλοβακία. Τοῦ ἔγραψε τὴν ἴστορία: «Mes conclusions sont considérées comme hérétiques et je ne peux pas les défendre librement. Malheureusement, la hunnomanie est chez nous aussi forte qu'au temps de Filov... L'archéologue qui a une autre opinion sur les questions en discussion se fraie difficilement un chemin. Il est condamné à l'isolement. Je vous donne une example. J'ai écrit dernièrement un article «Sur la question des parallèles pour le Cavalier de Madara». Cet article devait être publié dans la recueil contenant les résultats des dernières recherches sur le relief de Madara. Mais parce que, dans cet article, je rejette l'origine bulgare du relief, le conseil scientifique de l'Institut, dont font partie des personnes acquises à la théorie de Filov et de Fehér, n'a pas accepté mon article. Ainsi, je me trouve maintenant dans une situation sans issue: pour Pliska, Preslav et Madara, je ne peux écrire que dans l'esprit dans lequel on écrivait sur ses questions avant le 9 Septembre 1944»².

Καὶ ὁ Βούλγαρος ὑποδιευθυντὴς τοῦ Μουσείου τῆς Σόφιας ζητεῖ ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Τσεχοσλοβακία νὰ τοῦ δημοσιεύσῃ τὴν ἀπαγόρευμένη μελέτη σ' Ἑνα τσέχικο περιοδικό: «C'est la seule voie qui me reste pour pouvoir publier cet article,

l'histoire protobulgare (ἀνακοίνωση στὸ V Διεθνὲς Συνέδριο Κλασσικῶν Σπουδῶν, Βόννη, Σεπτ. 1969), «Βυζάντιον», τ. 39 (1969), σ. 137-151 καὶ πίν. I-VI.

1. B. Kraňčalov, ē.ā., σ. 143.

2. «Βυζάντιον», ē.ā., σ. 144 κ.ε. Μοῦθυμίζει... Μαρινάτο, ὁ ὄποιος μοῦ ἀπαγόρευσε τὴ δημοσίευση ἀπαντήσεώς μου, ποὺ τελικὰ τὴ δημοσίευσα στὰ «Μακεδονικά», τ. 10 (1970), σ. 287 κ.ε.

c'est le seul chemin que l'on puisse suivre pour pouvoir s'opposer aux falsifications les plus récentes de l'archéologie bulgare»¹.

Ἐνα παράδειγμα τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὅποιο διαβάζονται τὰ σωζόμενα μέρη τῆς ἐπιγραφῆς καὶ συμπληρώνονται τὰ ἔλλείποντα:

‘Ο Fehér σὲ τρία σημεῖα διάβαζε ΚΡΥΜ καὶ ἐννοοῦσε Κροῦμος. ‘Ο Beşevliev σ’ αὐτὰ τὰ τρία σημεῖα διαβάζει: ΣΠΑΚΤ, ΓΡΕΚΥC ἢ ΧΡΥCA. Ἐκεῖ ποὺ ἄλλοι διαβάζουν ΟΜΟΡΤΑΓ καὶ ἐννοοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Βουλγάρου ἡγεμόνος Ομουρτάγ, ὁ Beşevliev διαβάζει ΟΝΟΜΑ.

Εἰκ. 1. Ἀνάγλυφο καβαλάρη κυνηγοῦ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη στὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινούπολεως (μῆκος 3,95 μ., ἐποχὴ Αὐγούστου;)

«Cela signifie que la lecture des noms de Kroum et des autres khans bulgares dans cette inscription peut être le fruit de l'imagination et je suis convaincu qu'elle l'est», παρατηρεῖ καὶ πάλι ὁ καθηγητής D. Krandžalov².

Δυό χιλιάδες περίπου ἀνάγλυφα «θρακός ἵππεως» ὑπάρχουν. Ἡ δυσανάγνωστη ἐπιγραφή δὲν ἔχει τῇ δύναμῃ ἀπ’ ὅλα τὰ δμοια ἀνάγλυφα ν’ ἀλλάξῃ τὸ χαρακτήρα αὐτοῦ μόνον, τὸ ὅποιο πολλοὶ Βούλγαροι θέλουν νὰ τὸ θεωροῦν «πρωτοβούλγαρικό». Δὲν προσάγουν κανένα ἄλλο βουλγάρικο ἢ σλαβικό παράδειγμα ἀνάλογο. Μόνο προσπάθησαν, περὶ τὸ 1924, νὰ δειξουν διτὶ τάχα αὐτὸ ἔχωριζει ἀπὸ τὰ ἄλλα. Κι αὐτὴν δμως τὴν θεωρία τοῦ I. G. Kazarov τὴν πολέμησε ὁ St. Mikhailov σὲ ἄρθρο του, ποὺ δημοσιεύθηκε στὰ τσέχικα, στὸ περιοδικό Československá Etnografie, VI, 2, 1958, σ. 180-196.

Τὸ ἐπίμαχο ἀνάγλυφο δὲν εἶναι κατὰ τίποτε μοναδικό. Σὲ βράχο σκαλισμένα εἶναι κι ἄλλα ἀνάγλυφα «θρακός ἵππεως». Ἐπιγραφές, μεγάλες ἐπίσης, συνοδεύουν καὶ ἄλλα ἀνάγλυφα τῆς κατηγορίας. «Θρᾶξ ἵππεύς», καὶ σ’ ἄλλα δμοια ἀνάγλυφα, συνοδεύεται ἀπὸ σκυλί

1. «Βυζάντιον», ἔ.ἀ., σ. 145.

2. «Βυζάντιον», ἔ.ἀ., σ. 145 κ.έ.

*Eἰκ. 2. Ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Tib. Cl. Maximus,
ἀπὸ τὴν Γραμμένη τοῦ Ν. Δράμας*

ἡ σκοτώνει κάποιο θήραμα, ὅπως τὸ λιοντάρι. Οὕτε τὸ μέγεθος εἶναι ἔχωριστὸ χαρακτηριστικό. Τόσα περίπου εἶναι καὶ ἄλλα ἀνάγλυφα «θρᾳκὸς ἵππεως», ἔνα μάλιστα, στὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προέρχεται ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ εἶναι 3 μ. στὸ μῆκος (εἰκ. 1)¹.

Δὲν ἔχει τίποτε «πρωτοβούλγαρικό» λοιπὸν τὸ ἀνάγλυφο «θρᾳκὸς ἵππεως» κοντὰ στὸ τουρκοχώρι Madara τῆς Βουλγαρίας. Καὶ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι Ἑλληνική. Δὲν μένει παρὰ νὰ

*Eἰκ. 3. Νόμισμα τοῦ βασιλέως τῶν Παιόνων Πατραοῦ,
τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.*

ἔξετασθῇ ἀνεπηρέαστα γιὰ ν` ἀποκαλύψῃ μέρος ἀπὸ τὰ μυστικά της. Καὶ αὐτῶν ἡ ρίζα θὰ εἶναι Ἑλληνική. "Οπως τοῦ «θρᾳκὸς ἵππεως» τὸ πρότυπο εἶναι ὁ «ἵρως» τῶν Ἑλλήνων. Πότε παίρνει τὴ μορφὴ τοῦ Δεξιλεω καὶ πότε τοῦ Ἀī-Γεώργη καὶ τοῦ Ἀī-Δημήτρη. 'Αναμετα γεφυρώνουν τὸ κενό οἱ Μακεδόνες καβαλάρηδες, ὅπως ἡ ζωγραφιὰ στὸν «τάφο τῆς Νάουσας» (Kinch) καὶ τὰ ἀνάγλυφα στὴ ζωοφόρο καὶ στὸ ἀέτομα τοῦ Μεγάλου Τάφου στὰ Λευκάδια (Φ. Πέτσα, 'Ο Τάφος τῶν Λευκαδίων, Ἀθῆναι 1966, σ. 163 κ.ἔ. καὶ 170 κ.ἔ.) ἢ οἱ διάσπαρτοι στὴν Ἀσία καὶ στὴν Αίγυπτο Μεγαλέξανδροι, οἱ Διάδοχοι καὶ οἱ ἵππεῖς τους (π.χ. σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἀνάγλυφο ἵππεως στὸν τάφο τοῦ Ἀλκέτα, νομίσματα κ.λ.).

'Αρκετά εἶναι τὰ πραγματικὰ προβλήματα τῆς Ἰστορίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας. Δὲν χρειάζονται τεχνητές ἐμπλοκές. Αὐτὸ τὸ συμπέρασμα βγαίνει ἀπὸ τὴν περιπέτεια τῶν τε-

1. G. Mendel, Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines, Musées Imperiaux Ottomans, II, Constantinople 1914, σ. 172 κ.ἔ., ἀρ. 492.

χνητῶν μεταμφιέσεων τοῦ καβαλάρη στὸ χωριό Madara. Πρέπει νὰ τὸν ἀφήσουμε ἡσυχο καὶ, ἀν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ποῦμε τίποτε ἀκριβέστερο, ἀς μείνη ἀπλῶς ἔνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς «Θρῆξ ἵππεύς»¹.

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

ΜΙΑ ΣΛΑΒΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ

“Ενα ἀπὸ τὰ «καυτὰ» θέματα τῆς μεσαιωνικῆς ιστορίας τῆς Βαλκανικῆς εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τὸν ἐποικισμὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ γύρω ἀπὸ τὸ ἄν, πότε καὶ σὲ ποιὸ βαθμὸ «ἐσθλαβώθη» ἡ Ἑλλάς καὶ τί λογῆς σλαβικὰ φῦλα κατέβηκαν μέχρι τὸ Αἶγαλο. Κεντρικὴ θέση στὴν ἐπίχειρηματολογία, στὴν ὅποια δὲν ἐπρυτάνευσε πάντοτε ἡ αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ πρόθεση, κατέχει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Fallmereyer τὸ

1. Ἰδὲ κυρίως E. Will, *Le relief cultuel grécoromain*, Paris 1965, εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἀνάγλυφο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, σ. 62 κ.ἔ. Στὴν πλούσια βιβλιογραφία τοῦ E. Will ἔχουν προστεθῆ νεώτερα δημοσιεύματα.—Εἶχε γραφῆ τὸ σημείωμα αὐτὸ ἀπὸ καιρὸ καὶ τώρα μόλις βλέπω τὸ ἄρθρο τοῦ George Mihailo v στὰ *Mélanges helléniques offerts à Georges Daux*, Paris 1974, σ. 279-287. Εἶναι γραμμένο μὲ ἀφορμὴ τὴ δημοσίευση ἀπὸ τὸν M. Speidel τῆς ἐπιτύμβιας στήλης τοῦ βετεράνου Τιβερίου Κλαυδίου Μαξίμου, τοῦ «captor Decebalii». Ἡ στήλη βρέθηκε τυχαῖα τὸ 1965 στὴ Γραμμένη, βορειοδυτικὰ τῶν Φιλίππων (εἰκ. 2), δημοσιεύθηκε στὸ «Journal of Roman Studies», τ. 60 (1970), σ. 142-153, καὶ προκάλεσε ζωηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ συζήτηση. Στὴ βιβλιογραφία δην παραπέμπει ὁ G. Mihailov πρόσθεσε καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ ἀειμνήστου G. Becatti στὴν *Enciclopedia dell'Arte Antica*, Suppl. 1970 (1973), λ. *Tropaeum Traiani*. “Ο, τι ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι οἱ παρατηρήσεις τοῦ G. Mihailov, ἔ.ἄ., σ. 282, ὁ δόποιος πολὺ σωστὰ προσάγει παραδείγματα τῆς περιοχῆς Φιλίππων-Αβδήρων-Φιλιππούπολεως, ὅμοια πρὸς τὴν παράσταση τοῦ ἵππεως στὴ στήλη τοῦ T. Κλαυδίου Μαξίμου καὶ συμπεραίνει:

«On veut voir l'origine de l'iconographie du Cavalier Thrace dans les monuments du genre du relief tombal de Dexiléos à Athènes. Il n'y a pas de doute que le type est venue du dehors, sans doute emprunté à l'art grec. On pourrait même admettre que le group des cavaliers tuant un ennemis, dont le représentant le plus remarquable est le monument de Dexiléos, en aurait été le modèle. Par les monnaies du roi péonien Patraus, du dernier tiers du IVe s., on voit comment ce sujet se répandait (fig. 9)». Πολὺ σωστά! Τὸ νόμισμα τοῦ Πατραοῦ ἐδῶ, εἰκ. 3.

Προηγουμένως καὶ ὁ Ρουμάνος καθηγητὴς D. M. Pridi (*Acta Antiqua*, τ. X (1962), σ. 219 κ.ἔ.) συμφώνησε ἐπίσης μὲ τὴ γνώμη τοῦ E. Will (ἔ.ἄ., σ. 79) ὅτι ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος τοῦ «θρῆξ ἵππεως» προέρχεται ἀπὸ μακρὰ σειρὰ ἐπιτυμβίων παραστάσεων τῶν Ἑλλήνων. Πρβλ. γιὰ τὶς ἀναθηματικὲς πλάκες μὲ παραστάσεις «θρῆξ ἵππεως θηρεύοντος», ρωμαϊκῶν χρόνων, στὴ Βουλγαρία (βουλγαρικὰ μὲ γαλλικὴ περίληψη), *Archeologia*, Sofia 1970, 2, σ. 19-32.

«Ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου», βλέπω τὸ βιβλίο τοῦ R. F. Holdinott, *Bulgaria in Antiquity*, London 1975, ὅπου γίνεται συχνὰ ἀναφορὰ σὲ παραστάσεις «θρῆξ ἵππεως», σ. 32 (γενικά), 51 (Οδησσός), 112 (Ratiaria), 116 (Montana), 139 (Durostorum), 174 (Θρῆξ ἵππεύς-Ἄγιος Γεώργιος), 182-183 (Pautalia), 185-186 (ἐλληνικὸς χαρακτήρας τῆς περιοχῆς τῆς λατρείας του στὸ Στρυμόνα καὶ στὸ Νέστο) κ.ἄ.

θέμα τῶν τοπωνυμίων στή χώρα μας. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ ὑπετιθέμενο ἔτυμο ἐνὸς τοπωνυμίου προσπάθησαν πολλοὶ νὰ στηρίξουν ἔνα δὲκτηρο οἰκοδόμημα θεωριῶν ἄν, π.χ., ἡταν σὲ θέση νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἔνα τοπωνύμιο ποὺ ἀναφέρουν οἱ πηγὲς στὸ μεσαιώνα εἶναι σλαβικό, τότε καὶ οἱ κάτοικοι του ἡταν Σλάβοι. Πολλές ιστορικές μελέτες σχετικά μὲ τοὺς Σλάβους στή μεσαιωνική Ἐλλάδα στηρίζονται ἀπλῶς καὶ μόνο σὲ ἔτυμολογίες σωστές ἢ ὅχι.

Δὲν εἶναι πρόθεσή μου μὲ τὶς παρακάτω γραμμὲς νὰ ἔξαντλήσω αὐτὸ τὸ βασικὸ θέμα. Θά ἥθελα μόνο μὲ ἔνα μικρὸ (καὶ σπάνιο) παράδειγμα ἀπὸ τὶς ιστορικὲς πηγὲς νὰ κάμω κάπως πιὸ φανερὸ ὅτι γι' αὐτὸν ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ιστορία μιᾶς περιοχῆς σὲ μιὰ δεδομένη τῆς περίοδο ἡ διαπίστωση καὶ μόνο ὅτι τὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς εἶναι σλαβικὸ θά ἡταν κακὸς ὀδηγὸς στὸ μονοπάτι τῆς ιστορικῆς ἀληθείας.

Ο Βούλγαρος ιστορικὸς καὶ ἀρχαιολόγος J. Ivanov στὸ βιβλίο του «Βουλγαρικὲς ἀρχαιότητες τῆς Μακεδονίας»¹ ποὺ —ἄν παραβλέψῃ κανεὶς μερικὰ ποὺ γράφτηκαν σ' αὐτὸ κάτω ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἐθνικιστικὸ πνεῦμα—εἶναι πραγματικὰ πολύτιμο βοήθημα γιὰ τὸ μελετητὴ τῆς βουλγαρικῆς μεσαιωνικῆς ιστορίας, δημοσιεύει μιὰ ἐπιγραφὴ γραμμένη στὴ μέση θουλγαρικὴ ποὺ εἶδε κοντὰ στὸ χωριό Κίρτσοβο (σήμερα Καρυδοχώρι) στὸ νομὸ Σερρῶν. Ο Ivanov γράφει ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ, ποὺ τὴν εἶδε τὸ 1916, εἶναι χαραγμένη ἐπάνω σὲ ἔνα τοῖχο ἀπὸ γρανίτη, διὰ ἃ έχει ἀπομείνει ἀπὸ ἔνα μεσαιωνικὸ κάστρο ποὺ ἄλλοτε ύψωνόταν σὲ ἔνα λόφῳ στὰ ἀνατολικὰ τοῦ χωριοῦ. Δίνω παρακάτω τὸ κείμενο, μεταγραμμένο σὲ λατινικοὺς χαρακτῆρες, ὅπως τὸ δημοσιεύει ὁ Ivanov.

†Azú Vrana duka veliký
sútúvorichú grada Kricuva
...ě̄ es ca[r?]ja za molitú-
vy Kaloio [ana] carě

‘Ο καθηγητὴς I. Dujčev δημοσιεύει τὴν ἴδια ἐπιγραφὴ², καὶ τὴ διαβάζει:

†Azú Vrana duka veliký
sútúvorichú grada Kricuva
[ma]ě̄ [m]ěšúca [6712] za molitú-
vy Kaloio[ana] carě

‘Η μετάφραση τῆς ἐπιγραφῆς:

Ἐγὼ ὁ Βρανᾶς μέγας δοὺξ
κατασκεύασα τὸ κάστρο Kricuva
(τὸν μήνα Μάιο τὸ 6712=1204) γιὰ τὸ καλό³
τοῦ τοάρου Καλογιάννη.

Εἶναι κάπως δύσκολο νὰ τοποθετήσῃ κανεὶς τὴν ἐπιγραφὴ στὰ ιστορικὰ τῆς πλαίσια, μιὰ καὶ ἡ χρονολόγηση ποὺ προτείνει ὁ Dujčev δὲν εἶναι σίγουρη. Τὸν Βρανᾶ⁴ τῆς ἐπιγρα-

1. Πρβλ. J. Ivanov, Būlgarski starini iz Makedonija, Sofija 1931, σ. 29-34.

2. Πρβλ. I. Dujčev, Iz starata būlgarska knižnini, t. II, Sofija 1944, σ. 27.

3. Τὸ βουλγ. «za molitvy» τὸ θεωρεῖ σωστὰ ὁ Dujčev, ε. ἀ., σ. 307, σὰν ἀντίστοιχο τοῦ ἐλληνικοῦ «ύπερ εὐχῆς».

4. Τὸ ὄνομα Βρανᾶς εἶναι κατὰ τὴ γνώμη τῶν δύο Βουλγάρων ἐρευνητῶν σλαβικοῦ ἔτυμου. ‘Ο Φ. Κούκολές, Θεσσαλονίκης Εὑσταθίου τὰ λατινογραφικά, τ. Β’, Αθῆναι 1950, σ. 276-277, ἀντίθετα τὸ παράγει ἀπὸ τὸ μεσ. βρανάιας λατ. brandium.

φῆς, τὸν ταυτίζουν ὁ Ivanov καὶ ὁ Dujčev μὲ τὸν βυζαντινὸν στρατηγὸν Θεόδωρο Βρανὸν (ιβ'-ιγ' αἰ.) ποὺ μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Λατίνους συνεργάστηκε μαζύ τους, ἀνέκτησε τὴν Φιλιππούπολη καὶ τὸν Στενήμαχο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἔγινε ἀργότερα διοικητὴς τῶν ἐπαρχιῶν Διδυμοτείχου καὶ Ἀδριανούπολεω¹. Ἡ γνώμη τῶν Ivanov καὶ Dujčev τέθηκε τελευταῖα σὲ ἀμφισβήτηση², ὥστόσο δὲν θὰ ἀσχοληθῶμε ἐδῶ μὲ αὐτό, οὕτε μὲ τὸ ἄν ὁ Θεόδωρος Βρανᾶς ἔγινε καὶ πότε σύμμαχος τοῦ τσάρου Καλογιάννη τῆς Βουλγαρίας (1197-1207).

Θὰ σταματήσουμε μόνο στὸ δνομα τοῦ κάστρου, ὅπως μᾶς τὸ ἔχει διασώσει ἡ ἐπιγραφή. Δὲν χωρᾶ βέβαια ἀμφισβήτηση ὅτι ἡ Kricuva τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι τὸ χωριό Κίρτσοβο, ὅπως λεγόταν πρὶν μετονομαστῇ. Ὁ Vasmer στὸ γνωστό του ἔργο³ ἀναφέρει αὐτὸ τὸ τοπωνύμιο σάν σλαβικὸ χωρίς νῦ δίνην περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ ἔτυμό του καὶ περιορίζεται μόνο νῦ τὸ παραβάλη μὲ τὴν παλαιορωσικὴ ὀνομασία τῆς πόλης Κῦρτσεν (σήμερα Kerč).

Κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ τοπωνύμιο αὐτὸ ἔχει πραγματικὰ σλαβικὴ προέλευση: στὴν παλαιοσλαβονικὴ Κῦρτσε σημαίνει «ὅ, τι μένει ἀπὸ τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου ἐπάνω ἀπὸ τὴ ρίζα ἀφοῦ κοπῆ ὁ κορμός» καὶ τὸ ρῆμα Κῦρτσιτί = «δημιουργῶν καλλιεργῆσιμο ἔδαφος, καθαριζόντας τὸ δάσος ἀπὸ τὰ δένδρα». Τοπωνύμια αὐτοῦ τοῦ ἔτύμου ὑπάρχουν ἄρκετὰ παντοῦ, ὅπου κατοίκησαν Σλάβοι⁴. Στὴν Ἑλλάδα ἀπαντοῦν τὰ πυρακάτω τοπωνύμια ποὺ φαινομενικά εἶναι τοῦ ἰδίου ἔτυμου: Κόρτσιστα (Φλώρινα), Κουρτσόννα (Λακωνία), Κριτσύρι (Καρδίτσα), Κριτσέλι (Λακωνία), Κρίτσι (Μεσσηνία), Κριτσίνι (Τρίκαλα), Κριτσοτάδες (Τρίκαλα), Κρουτσέλοβο (Ἐδεσσα), Καρτζόβα (Τρίπολις), Κριτζιανά (Ἐπανωμή)⁵. Δὲν θὰ προχωρήσω περισσότερο στὴ συσχέτιση τῶν τοπωνύμιων καταλήγοντας σὲ συμπεράσματα καὶ θ' ἀφήσω τὸ θέμα ἀνοιχτὸ γιατὶ θὰ ἐπρεπε νὰ διευκρινιστοῦν προηγούμενως δύο προβλήματα ποὺ ἔχουν ἀμεση σχέση μὲ τὴ σωστὴ λύση τοῦ θέματος:

α) Θὰ πρέπῃ νὰ ἐρευνηθῇ ἄν ἡ σλαβικὴ λέξη Κῦρτσε ὑπάρχη σάν δάνειο προσηγορικὸ στὶς νεοελληνικὲς διαλέκτους. Ὁ M. Triantaphyllidiōtis⁶ ἀναφέρει τὸ ἰδιωματικὸ (Ἀγραφα) κριτσά παπι ποὺ σημαίνει δι, τι ἀκριβῶς καὶ τὸ σλαβικὸ κῦρτς καὶ ποὺ πιθανὸ νὰ εἶναι δάνειο ἀπὸ τὰ σλαβικά. Σὲ περίπτωση ποὺ θὰ ἀποδειχτῇ ἡ ὑπαρξὴ τῆς δάνειας λέξης σὲ ἄλλα διώματα θὰ ἐπρεπε νὰ ἐρευνηθῇ, ποιά τοπωνύμια προέρχονται ἀπὸ τὸ δάνειο προσηγορικό (καὶ συνεπῶς ἀπὸ ἐλληνόφωνους ἐποίκους) καὶ ποιά κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ σλαβικό.

β) Τὸ σλαβικὸ κῦρτς ὑπάρχει σάν δάνειο καὶ στὰ ἀλβανικά⁷. Καὶ ἐδῶ θὰ ἐπρεπε νὰ ἐρευνήσῃ κανεὶς ἄν καὶ ποιὸ ἀπὸ τὰ παραπάνω τοπωνύμια προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀλβανόφω-

1. Σχετικὰ μὲ τὸν Θεόδωρο Βρανὸν πρβλ. C. h. M. Brad, Byzantium confronts the West 1180-1204, Cambridge, Mass. 1968, σ. 111, 136, 148.

2. Πρβλ. G. Prinzling, Die Bedeutung Bulgariens und Serbiens in den Jahren 1204-1219 im Zusammenhang mit der Entstehung und Entwicklung der byzantinischen Teilstaaten nach der Einnahme Konstantinopels infolge des 4. Kreuzuges, München 1972, σ. 76-77, Nota 77.

3. M. Vassmer, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941, σ. 217.

4. Πρβλ. V. Šimlauer, Příručka slovanské toponomastiky, Praha 1970, σ. 106.

5. Δὲν θὰ συμφωνήσω μὲ τὸν παλιό μου συμμαθητὴ Θ. Παζαρᾶ ποὺ ἀμφισβήτει ἄν τὸ τελευταῖο αὐτὸ τοπωνύμιο εἶναι σλαβικό (πρβλ. τὸν ἰδιο στὰ «Μακεδονικά», τ. 10 (1970), σ. 144), ἀλλὰ δὲν προτείνει καμιὰ ἄλλη ἐτυμολογία.

6. Πρβλ. Μανόλη Τριανταφυλλίδη, "Απαντα, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1963, σ. 387.

7. Πρβλ. A. M. Selischcev, Slavjanskoe naselenie v Albanii, Sofija 1931, σ. 147.

νους ἑποίκους στὴν Ἑλλάδα. Σὲ πολλές περιπτώσεις ἐξ ἄλλου δανείων λέξεων στὴ γλώσσα μας πρόκειται περὶ ἐμὲ σων σλαβικῶν δανείων λέξεων: ἡ λέξη ζακόνι π.χ. (συνήθεια, ἄγραφος νόμος) προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴν ποὺ μὲ τὴ σειρά της τὴ δανείστηκε ἀπὸ τὴν σλαβικὴν καστραβέτσι (ἄλβ. *kastravecë* (σλαβ. *krastavica* (=άγγούρι), κ.λ.π.

Ἄς γυρίσουμε δῆμος στὴν ἐπιγραφή. Τὸ σλαβικὸν ὄνομα τοῦ κάστρου, ὅπως μᾶς τὸ παραδίνει ἡ ἐπιγραφὴ δημιουργεῖ προσκόμματα σὲ κείνους ποὺ θέλουν νὰ βγάλουν συμπεράσματα σχετικά μὲ τὸ ποὺ ἀνήκαν γλωσσικά (καὶ κατὰ συνέπεια ἔθνικά) οἱ κάτοικοι τοῦ κάστρου τὸν ιγ' αἰ., ὅταν γράφτηκε δηλ. ἡ ἐπιγραφή. Ἡ σλαβικὴ ὄνομασία τοῦ χωριοῦ Κύρενο ἔγινε *Kricuna* στὴν ἐπιγραφή, δηλ. ὅπως τὴν ἐπρόφεραν οἱ ἐλληνόφωνοι κάτοικοι του καὶ ὅπως τὴν ἄκουσε ὁ Σλάβος ποὺ λάξευσε τὴν ἐπιγραφὴ τὸν ιγ' αἰ.: τὸ παχὺς ἐγίνεται στὴν ἐλληνικὴ προφορά καὶ τὸ ἀτονοῦσα (οὐ) (οὐ), σύμφωνα μὲ ἓνα φωνητικὸν φαινόμενο πού, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶναι χαρακτηριστικὸν γιὰ τὰ βόρεια ἐλληνικά ἰδιώματα. Τὰ διδάγματα αὐτὰ τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι νομίζω εὐγλωττα καὶ θὰ ἐπειθαν κάθε καλόπιστο μελετητὴ τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τοῦ κάστρου ἦταν πλέον τὸν ιγ' αἰ. ἐλληνόφωνοι.

ΦΛΙΔΩΝ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ

Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἡ ἐγκατάστασις Δυτικοευρωπαίων, ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐμπόρων, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην σημειοῦται κατὰ τὴν περίοδον τῶν διοικολογήσεων μεταξὺ τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς Γαλλίας¹. Τῷ 1644 ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν μακεδονικήν πρωτεύουσαν καθολικοὶ λατινόρρυθμοι κληρικοί, ἀνήκοντες εἰς τὸ Τάγμα τῶν Ἰησουΐτων, ἀνευ δῆμως ἐπισήμου ἀναθέσεως ἐκκλησιαστικῶν καθηκόντων παρὰ τοῦ Γάλλου βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἥτο προστάτης ὅλων γενικῶν τῶν καθολικῶν εἰς τὴν ὁθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐξ ἐκθέσεως τοῦ Ἰησουΐτου π. Isaac d'Aultry (*Μασταλία 7-10-1650*)², ὑποβλήθείστης εἰς τὸν γενικὸν ἥγούμενον τοῦ Τάγματος π. Piccolomini, πληροφορούμεθα ὅτι τῷ 1644 ἡ Μονὴ Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἀγίου Ὁρούς είχε παραχωρήσει εἰς τοὺς π. Ἰησουΐτας ἡρειπωμένον ναῖδιον ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀλλ' ἡ ἀμέλεια τοῦ τότε Γάλλου προξένου³ καὶ ὁ ἐκραγεῖς ἐνετοτοιρικὸς πόλεμος ἐμπαιώνων τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ναῖδιον καὶ τὴν μόνιμον ἐγκατάστασιν καθολικῆς ἀποστολῆς. Οἱ π. Ἰησουΐται ἥλθον ἐκ νέου εἰς Θεσσαλονίκην τῷ 1650 καὶ 1693, ἐν ἔτει δὲ 1706 ἀνέλαβαν τὸ ἐντὸς δωματίου τοῦ γαλλικοῦ προξενείου λειτουργοῦν παρεκκλήσιον καὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως μέχρι τῆς διαλύσεως τοῦ Τάγματός των παρὰ τοῦ πάπα Κλήμεντος XIV τῷ 1773⁴. Τῷ 1740 ἀνετέθη εἰς αὐτοὺς ἐπισήμως ἡ διεύθυνσις τῆς

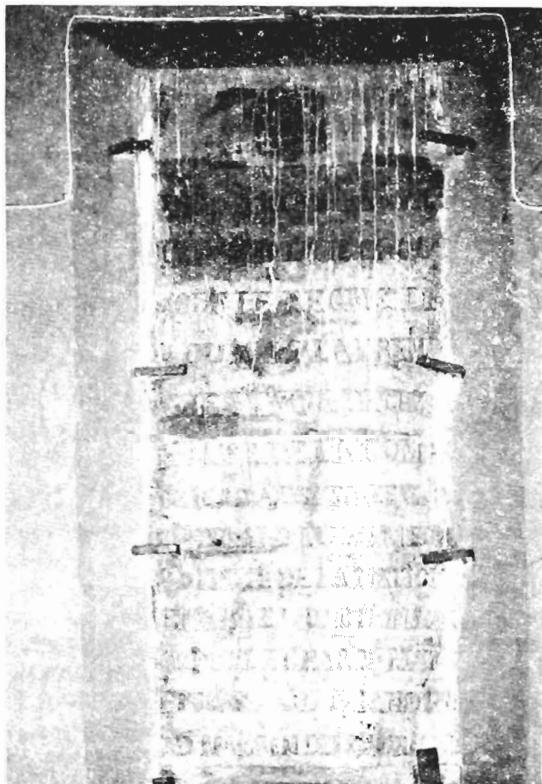
1. Y v. - J. Dumon, Τὸ μητρῶον βαπτίσεων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης, 1702-1725, «Μακεδονικά», τ. 11 (1972), σ. 39.

2. Δημοσιεύθεισης παρὰ τοῦ Π. Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικῶν καὶ Ὁρθοδόξων, Ἀθῆναι 1958, σ. 162.

3. Ἐκ τῆς πληροφορίας αὐτῆς καθίσταται βεβαία ἡ ὑπαρξίς Γάλλου προξένου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἥδη πρὸ τῆς λήξεως τοῦ πρώτου ήμισεος τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐνῷ κατὰ τὸν N. Voronos, *Le commerce de Salonique au XVIIIe siècle*, Paris 1956, σ. 145, ὁ διορισμὸς τοῦ πρώτου Γάλλου προξένου εἰς τὴν μακεδονικήν πρωτεύουσαν ἐγένετο τῷ 1685.

4. Π. Γρηγορίου, ε.ά., σ. 100, σημ. 4.

καθολικής ἐνορίας¹, ή ὅποια ὅμως ἐστερεῖτο ναοῦ. Τὸ γαλλικὸν προξενεῖον, τὸ ὅποιον εὑρίσκετο εἰς τὴν θέσιν τοῦ σημερινοῦ νοσοκομείου «Ἄγιος Παῦλος» τῆς Μονῆς τῶν Ἀδελφῶν τοῦ Ἐλέους (πρόφην «Γαλλικόν», δόδος Φράγκων 17), παρεχώρησε τμῆμα τοῦ κήπου του καὶ αἱ ἐργασίαι θεμελιώσεως ἥρχισαν τὴν 12ην Αὐγούστου 1743² εἰς τὸν χῶρον

ἔνθα σήμερον ὁ καθολικὸς ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ἀσπίλου Συλλήψεως (Φράγκων 19), παρουσίᾳ τῶν πρώτου (ἐκτελοῦντος τότε καὶ χρέη προξένου) καὶ δευτέρου τῇ τάξει ἐπιτρόπων (Députés de la nation, «δεπουτάτων» ὡς μετεφράζετο ὁ δρός) τῆς συσσωματώσεως τῶν Γάλλων ἐμπόρων Θεσσαλονίκης (nation)³. Ταῦτα πληροφορούμεθα ἐξ ἀνεκδότου ἐπιγρα-

1. Π. Γρηγορίου, ἔ.ἄ., σ. 153· Orientē Cattolico. Cenni storici e statistiche, Città Del Vaticano 1962, σ. 659.

2. Καὶ οὐχὶ τῷ 1742, ὡς ὑπεστήριξαν οἱ P. Masson, Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle, Paris 1896, σ. 616, καὶ Yv.-J. Dumon, ἔ.ἄ., σ. 43.

3. Περὶ τῶν Γάλλων «Députés de la nation» τῆς Θεσσαλονίκης, βλ. P. Masson, ἔ.ἄ., σσ. 615-616· πλείστα εἰς N. Voronos, ἔ.ἄ., σ. 143. Γενικώτερον περὶ τοῦ ὄρου διαλαμβάνει ὁ N. Παπαδόπουλος, Κερδῆς Ἐρμῆς, ἦτοι ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεία, βιβλ. β', Βενετία 1817, σ. 432 [εἰς λῆμμα «Κωνσταντινούπολις»], ὁ ὅποιος τὸ «nation» μεταφρά-

φῆς ἐντοιχισμένης εἰς ὑπόγειον αἱθουσαν τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν ἐκ μαρμάρου ἐπιγραφήν, διαστάσεων 1,20×0,53 ἀναγράφονται τὰ κάτωθι:

IESUS MARIA JOSEPH
L'AN 1743 LE 12 D'AOUT
SOUS LE REGNE DE
LOUIS 15 LA PREMI-
ERE PIERRE DE CETTE
ÉGLISE DE LE COMP=¹
DE JESUS A ETE² POSÉE PAR
MR³. I. BERARD DU MARTEGUE⁴
PR⁵ DEPUTÉ DE LA NATION
ET FAIST⁶ LES FONCTIONS DE
CONSUL ET PAR MR. MATHU⁷
FOUGASSE 2¹⁰ DTÉ⁸ DE LA NATION
AD MAIOREM DEI GLORIAM

Παρατίθεται φωτογραφία τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὴν σελ. 396⁹.

ΧΑΡΑΛ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

BÜCHERNACHLASS VON DIMITRIOS N. DARVARIS
FÜR DIE GRIECHISCHEN SCHULEN IN UNGARN

Dimitrios N. Darvaris (1757-1823) war einer der bedeutendsten Griechen in Diaspora¹⁰, der Ende des 18-ten und Anfang des 19-ten Jahrhunderts auf die geistige Entwicklung der griechischen Jugend mit seinen Lehrbüchern einen grossen Einfluss hatte. Dimitrios Darvaris kam aus Klisura (Mazedonien) nach Pest, um die slawische Sprache zu erlernen¹¹. Seine

ζει «έμπορικὸν σύστημα». Ἀντιθέτως, ὁ Κ. Μέρτζιος, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 380, τὸν όρον «nation française» ἀποδίδει «γαλλικὴ παροικία».

1. COMPANIE.

2. ÉTÉ.

3. MONSIEUR.

4. ;

5. PREMIER.

6. FAISANT.

7. MATHIEU.

8. DEPUTÉ.

9. Τὴν φωτογραφίαν μοὶ παρεχόρησεν ἐκ τοῦ προσωπικοῦ του ἀρχείου ὁ φίλος π. Juan Nadal y Cañellas, S.J., τὸν όποιον καὶ ἔντεῦθεν εὐχαριστῶ.

10. Ἀθανάσιος Παπαδάκης, Δημ. Νικ. Δάρβαρης (1757-1823), Θεσσαλονίκη 1971. Ἀπ. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, Bd. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, S. 224, 234.

11. Σ. π. Λαμπρού, Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ὁν γαρία καὶ Αὐστρίᾳ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθῆναι 1912, S. 36.

literarische Tätigkeit¹ entfaltete er in Wien, wo er auf Kosten seiner Brüder: Johann und Markus viele Bücher herausgab, um die Wiedergeburt seines Volkes zu unterstützen. Er gab ungefähr 30 Lehrbücher aus dem Bereich verschiedener Wissenschaften heraus z.B. Grammatik, Philosophie, Theologie, Geschichte, Mathematik, Physik. Zwei Bücher davon erschienen später auch in Pest.

Dass Demetrios Darvaris seine übriggebliebenen Bücherexemplare in Testament den griechischen Schulen in Ungarn (Pest, Miskolc, Neusatz, Kecskemét, Eger, Temesvár, Zemun) zum Geschenk gab, geht aus einem neu aufgefundenen Brief des Testamentsvollstreckers, seines Bruders hervor. Peter Darvaris schrieb nämlich 12. Juli 1826 an die griechisch-wallachische Kirchengemeinde zu Pest einen Brief (Beilage 1.), in dem er das Testament bekannt macht. In der zweiten Hälfte des Briefes bietet Peter Darvaris verschiedene in einem Katalog aufgezählte Bücher zum Kauf an, dass mit dem Geld die noch nicht herausgegebenen Werke seines Bruders veröffentlicht werden können².

Auf diesen Brief antworten 3. Aug. 1826 zwei Vorsteher der Pester griechisch-wallachischen Kirchengemeinde (Beilage 2.), die dortige Schule³ habe 48 Schüler und sie gäben Stephan Mutioglu den Auftrag, die Geschenkbücher zu übernehmen.

Beilage 1.

Τοῖς εὐγενεστάτοις καὶ τιμιωτάτοις Κυρίοις ἐπιστάταις καὶ ἐπιτρόποις τῆς ἐν Πέστῃ τῶν Γραμπῶν καὶ Βλάχων Κοινότητος χαιρεῖν!

Αιὰ τοῦ παρόντος μου λαμβάνω τὸ θάῦμαν νὰ σᾶς φέρω τὴν χαροποιὰν εἰδησιν, ὅτι ἡ ἐνταῦθα ὑψηλὴ διοίκησις ἀπεφάσισε κατὰ τὸν ὄριθμὸν τῶν μαθητῶν νὰ μουρασθῶσιν εἰς ὅλα τὰ ἐν Οὐγγρίᾳ ἐνδισκόμενα ἐλληνικὰ σχολεῖα τὸ ἀνάλογον μέρος τῶν παρὰ τοῦ μακαρίτον σοφολογιωτάτου ἀδελφοῦ μου Κυρίου Δημητρίου Νικολάου τοῦ Λαρβάρεως ἀφιερωθέντων βιβλίων, εἰς τὰ ὅποια ἐμπερέχεται καὶ αὐτόθι ἐλληνικὴ σχολή.

Ἄλλὰ μεταξὺ τοιούτων ἐλληνικῶν σχολείων τὰ ὅποια μοὶ εἶναι γνωστά, πρέπει νὰ ληφθῇ ἡ ὑμετέρα σχολή, ἡ τοῦ Μισκολτζίου, ἡ τοῦ Νεοφύτου, ἡ τοῦ Κετζεμετίου, ἡ τοῦ Eger, ἵσως καὶ ἡ τοῦ Τεμεσφαρίου, κατ’ ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ Ζέμαρως. "Οθεν οὖσα ἡ πόλις σας εἰς τὸ κέντρον τῆς Οὐγγρίας, παρακαλῶ χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ νὰ ἐννοηθῆτε με ὅλα τὰ εἰρημέρα σχολεῖα καὶ νὰ διορίσητε μέσον πληρεσσούσιον γράμματος, τὸ ὅποιον ὅμως πρέπει νὰ εἶναι βεβαιωμένον ἀπὸ τὸ ἔνδοξον Μαγιστράτον, γνώριμόν σας φίλον τινὰ ἐδῶ ὡς ἐπίτροπον, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ παραλάβῃ ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ ὁγθέντος μακαρίτον ἀδελφοῦ μου διὰ τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα τὸ διοικθὲν καὶ ἀνάλογον μέρος τῶν ἀφιερωθέντων τούτων βιβλίων.

Πρὸς τούτους σᾶς εἰδοποιῶ, ὅτι ἐκτὸς τούτων τῶν ἀφιερωμάτων ἄφησεν ὁ εἰρημέρος μακαρίτης ἀδελφός μου κατὰ τὴν ἔσωθεν σημείωσιν καὶ ἄλλα τινὰ βιβλία, τὰ ὅποια διώρισεν εἰς τὴν διαθήκην του νὰ πωληθῶσι καὶ μὲ τὰ ἐξ αὐτῶν χοιμάτα νὰ τυπωθῶσι τὰ χειρόγραφα ὀφίγονα πονήματά του. Λιὸν παρακαλῶ νὰ συνδράμητε ἐν ταυτῷ καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τούτων τῶν βιβλίων καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν χειρογράφων μὲ δσα σώματα προαιρεθῆτε, τὰ ὅποια ἀπαντά ἀποβλέποντα τὴν προκοπὴν καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς γεολαίας.

1. N. B. Ε η, Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως. Ἀφιέρωμα εἰς Ρήγαν Βελεστινλῆν. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Bd. 19 (1944), S. 358-359.

2. Aus diesem Geld gab Petros Darvaris im Jahre 1829 Ἐγκυκλοπαιδεία ἀπλοελληνική von Dimitrios Davaris heraus.

3. O. F ü v e s, A pesti görögök iskolái (Die Schulen der Pester Griechen), «Antik Tájulmányok», Bd. 19 (1972), S. 98-104.

Ἡ ἐδῶ ἡμετέρᾳ Κοινότης ἐτύπωσε πρὸς χρῆσιν τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς σχολῆς μίαν μεγάλην Κατήχησιν τοῦ αἰδεσιμολογιώτατον Κυρίου Κωνσταντίνου Οἰκουνόμου, μίαν ἑλληνικὴν Καλλιγραφίαν καὶ ἐν μικρὸν Ἀλφαβητάριον, τὰ δποῖα πωλοῦνται εἰς μίαν εὖλογον τιμήν, καὶ ἔχοντες χρείαν τούτων τῶν βιβλίων, εἶμαι βέβαιος, ὅτι θέλετε παραγγείλει τὸν ἐδῶ ὄνομασθέντα ἐπίτροπόν σας, διὰ νὰ ἀγοράσῃ καὶ ἐκ τούτων μερικὰ σώματα διὰ λογαριασμὸν τοῦ σχολείου σας.

Ταῦτα καὶ μένω μὲ δὲν τὸ σέβας
τῆς ὑμετέρας τιμούτητος

Βιέννη τῇ 12 Ἰουλίου 1826

Προθυμώτατος δοῦλος
Πέτρος ὁ Λάζαρος
ἔφορος

Σημείωσις

Τῶν ὅσων βιβλίων ἀφησεν δι μικραζίης ἀδελφός μιν νὰ πωληθῶσι, καὶ κατὰ τὴν διαθήκην του νὰ τυπωθῶσι τὰ χειρόγραφά του.

(ἡ τιμὴ τῶν βιβλίων διωρίσθη εἰς ἀργυρᾶ καὶ ἐξεπέφθη ἐξ αὐτῆς τὸ $\frac{1}{3}$ ἀπὸ ὅτι τὰ ἐπωλοῦσσεν δι μακαρίτης).

Ἐγχειρίδιον χριστιανὸν	.πρ.	16 κρ
Οἰκιακὴ διδασκαλία τῆς φύσεως	.πρ.	48 κρ
Σοφίας ἀπάνθισμα	.πρ.	36 κρ
Οδηγὸς τοῦ βίου	.πρ.	40 κρ
Ἐπιτομὴ φυσικῆς εἰς τρεῖς τόμους	.πρ.	90 κρ
Θεοφράστον χαρακτῆρες ἑλληνιστὶ μετὰ σχολίων	.πρ.	45 κρ
Χρυσοῦν ἐγκόλπιον ἦτοι Κέβητος Πίναξ καὶ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον πρ.		60 κρ
Καισαροβασιλικὴ πατέντα περὶ τῶν Καμβίων	.πρ.	48 κρ
Παιδαγωγὸς ἦτοι ἥθικοὶ κανόνες τοῦ ζῆτον	.πρ.	16 κρ
Τέτταρα μικρὰ ποιήματα ἔμμετρα	.πρ.	12 κρ
Πέτρα σκανδάλον εἰς τὸ Γερμανικὸν	.πρ.	50 κρ
Χρηστοῖθεια Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου εἰς τὸ Σλαβωνικὸν	.πρ.	30 κρ
Καθοέπτης τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸ Σλαβωνικὸν	.πρ.	50 κρ
Κέβητος Πίναξ καὶ Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον εἰς τὸ Σερβικὸν	.πρ.	36 κρ
Τέχνη τοῦ ζῆτον	.πρ.	20 κρ
Συλλογὴ διαφόρων θεατρικῶν ποιημάτων εἰς δύω τόμους	.πρ.	50 κρ
Γεσνέρου δ πρῶτος ναντῆς —η εἰκὼν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ —η νὺξ πρ.		30 κρ
—Δάφνης εἰς βιβλία Γ	.πρ.	36 κρ
ἡ βοσκοπούλα τῶν Ἀλπεων	.πρ.	24 κρ
ὁ νέος ἑλληνικὸς Ἀνακρέων μετὰ τῆς γερμαν. μεταφράσεως	.πρ.	30 κρ
Φλωριανοῦ Γαλάτεια εἰς βιβλία Α	.πρ.	40 κρ

Beilage 2.

"Ισον

Τῷ Ἐντιμωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐφόρῳ Κυρίῳ Πέτρῳ τοῦ Δαρβάρεως χαιρεῖν.

Μέσον ἐντίμουν σας ἀπὸ 12-ης τοῦ παρελθόντος μηρὸς εἰδοποιήθη ἡ ἡμετέρα κοινότης, ὅτι ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λῆσει σοφολογιώτατος κίνοις ἀδελφός σας βιβλία τινὰ τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις, ἐν οἷς καὶ τὰ δύο ἐπονούνται, ἀφέρωσεν. Αἰωνία αὐτοῦ ἡ μνήμη! καὶ ἐν τῷ ἐπιφέροντι ταύτην ἐντιμωτάτῳ Κυρίῳ Στεφάνῳ Μοντιόγγλον ἐν Βιέννῃ τὸ πληρεξούσιον

πρὸς περιλαβὴν τῶν βιβλίων ἀποστέλλει, ἔχει χάριτας διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν εἴναιάν σας, καὶ παρακαλεῖ τὴν ἐντιμότητά σας νὰ κάμητε αὐτόθεν τὴν ὁρδινίαν πρὸς τὰς ἐπιλοίπους κοινότητας, διὰ νὰ διορίσωσιν αἱ ἴδιαι τὴν περιλαβὴν τῶν πρὸς αὐτὰς ἀνηκόντων βιβλίων καὶ εὐθεῖαν.

Ο ἀριθμὸς δὲ τῶν τῶν σχολείων μας μαθητῶν συνίσταται ἀπὸ ὅκτω καὶ σαράκοντα.

Ἐν τούτοις μένομεν μὲ τὸ πρεπούμενον σέβας

Πέστα τῇ 3 Αὐγ. 1826

Προθυμώτατοι δοῦλοι
Σπυρ. Κωνστ. Σπυρίδωνος
δ τῆς ἐκκλησίας ἐπίτροπος
Σεβαστὸς Γ. Οἰκονόμου
δ τῶν σχολείων ἐπίτροπος.

ÖDÖN FÜVES

DEMETER CANTEMIR ET LES GRECS DE HONGRIE

C'est en 1973 qu'il y a 300 années que Demeter Cantemir est né et 250 années qu'il est mort (1673-1723), il était l'homme d'état —pour un certain temps il était souverain moldave— et se distinguait par son activité littéraire étendue de ses contemporains. Il était la plus grande figure à talents universel de la littérature roumaine ancienne. En dehors de roumain il a écrit ses œuvres en grec, en latin, en turque et en russe. Outre ces langages il parla en français, en arabe et en perse. Ses œuvres philosophiques, musicales mais avant tout ses œuvres historiques¹ avaient une grande influence sur les peuples balkaniques et ainsi sur les grecs. Les grecs vivant sous le joug turque étudièrent avec grand intérêt l'histoire des autres nations partageant leur destin. Les grecs² —peu en nombre s'établissant en Hongrie au cours du 18e siècle— s'intéressaient aux événements et aux personnalités qui pouvaient être rattachées à la libération de leur patrie. C'est à cause de cela que l'œuvre de Cantemir sur la rivalité des familles principales Kantakuzen et Vrankovan entre 1678 et 1716 écrite en roumain était traduite en nouveau grec. La traduction russe était publiée en 1772 et onze ans plus tard H. Chr-Baumeister a publié l'œuvre en allemand (*Russische Bibliothek zur Kentniss des gegenwärtigen Russlands*. Riga, St. Peterburg und Leipzig. v. VIII, 1783, p. 147-184). Cette traduction allemande fut utilisée par Georgios Zaviras, le chef spirituel des grecs en Hongrie³ pour la traduction en nouveau grec. Une copie de son manuscrit fut trouvable avant la IIe Guerre Mondiale à la Bibliothèque de l'Eglise Grecque à Kecskemét⁴. Le manuscrit original de Zaviras par contre, fût la base de la traduction en nouveau grec publiée à Vienne en 1795 et dont le titre est le suivant: «Demeter Cantemir, souverain moldave: L'histoire des Kan-

1. G e o r g i o s Z a v i r a s , Nea Hellas i Ellinikon theatron Fd. G. Kremos. Athènes 1872, p. 255-257. — D i m i t r i e C a n t e m i r , La description de la Moldavie. Ed. Kriterion, Bucuresti 1974.

2. E n d r e H o r v á t h , Les nouveaux grecs, Budapest 1943.

3. E n d r e H o r v á t h , La vie et l'œuvre de Georgios Zaviras, Budapest 1937, p. 40.

4. I v á n H a j n ó c z y , L'histoire des grecs de Kecskemét, Budapest 1939, p. 41.

takuzens et Vrankovans de la Valaque. C'est Georgios Zaviras d'origine de Siatista qui a traduit l'oeuvre d'allemand en notre langue simple. Vienne 1795. Imprimerie Puliou». Malheureusement aucune copie de ce livre ne pouvait être trouvée, mais les différents ouvrages bibliographiques mentionnent cette traduction en nouveau grec faite par Zaviras en Hongrie et publiée à Vienne¹.

ÖDÖN FÜVES

DIE «GROSSE IDEE» IM TAGEBUCH EINES GRIECHEN IN KECSKEMÉT

Das nach dem griechischen Befreiungskampf im Jahre 1830 entstandene unabhängige Griechenland erstreckte sich nur auf einen kleinen Teil des jetzigen Griechenlands: auf die Halbinsel Peloponnes und die Umgebung von Athen. Es ist nicht zu bewundern, dass der allmählich erwachende Nationalismus der Griechen diese Gebiete für wenig hielt und er die Grosse Idee ins Leben rief, die sich die Wiederherstellung des alten Griechenlands und des Byzantinischen Reiches zum Ziele setzte². Vor allem träumten die Griechen über die Befreiung von Konstantinopel.

Dass der Wunsch nach der Befreiung der ehemaligen Hauptstadt auch in den Griechen lebte, die nicht nur im Türkischen Reich, sondern auch in Ungarn wohnten, dafür haben wir in dem Tagebuch³ eines Kecskeméter⁴ Griechen einen Beweis gefunden. Konstantin Muraty, der ab 1817 den Vornamen Mertse hatte⁵, war in der ersten Hälfte des 19-ten Jahrhunderts ein berühmter Kaufmann in Kecskemét. Im Jahre 1810 heiratete er die Tochter eines dortigen griechischen Händlers, Johann Juhász. Aus dieser Ehe wurden 9 Kinder geboren, aus denen drei Söhne und eine Tochter am Leben blieben. Der Vater führte mit eigener Hand ein Tagebuch und zwar bis zum Jahre 1830 griechisch und ungarisch, und dann später nur ungarisch. Er schrieb in diesem Buch über verschiedene geschäftliche Sachen und Familienangelegenheiten, über die Ereignisse in Kecskemét während des ungarischen Freiheitskampfes von 1848/49, über ausordentliche Wetter, grosse Feuersnöte, schwere Epidemien usw. Auf den Seiten 35-36 schrieb Mertse im Jahre 1839 einen Teil des Artikels der ungarischen Zeitschrift Hasznos Mulatságok (Nützliche Unterhaltungen) ab, in dem über die künftige Befreiung von Konstantinopel zu lesen ist, die einer Prophezeiung nach im Jahre 1853 stattfinden sollte. Demgemäß hat der Patriarch von Konstantinopel, der vom siegenden Sultan Mohammed dem II. vor dem Altar der Kirche Hagia Sophia getötet wurde, seinen Mörder verflucht und die folgende Prophezeiung gekündigt: «Ihr werdet vier Jahrhunderte in dieser Provinz

1. Concernant les manuscrits de Cantemir à Transylvanie voir L à s z 1 6 G á 1 d i, L'influence de la civilisation hongroise sur l'activité scientifique des Roumains de la Transylvanie, «Revue d'Histoire Comparée», v. I (1943), p. 78-79.

2. J. P o l i t i s z, Az újkori Görögország története ('Ιστορία της νέας Ελλάδος), Budapest 1966, S. 90-92.

3. Das Tagebuch befindet sich im Besitz des Herrn Lajos Tardy.

4. I. H a j n ó c z y, A kecskeméti görögsgég története ('Ιστορία του Ελληνισμού του Kecskemét), Budapest 1939.

5. Über die Namen der Griechen siehe Ö. F ü v e s, Die Namen der Pester Griechen, «Acta Linguistica», Bd. 21 (1971), S. 121-128.

herrschen, dann wird euer Reich in vier Teile zerrissen und euer letzter Priester ebende auf dieselbe Weise getötet werden. Mit diesen Worten starb der Patriarch. Es nähert sich das Jahr und es wird sich entscheiden, ob der Patriarch wirklich in die Zukunft blicken konnte, oder den Sultan mit der Prophezeihung erschrecken wollte—beendet der Autor den Artikel.

Dass Konstantin Mertse nur diesen einzigen Teil aus der Zeitschrift abschrieb, bezeugt, dass er selbst ebenfalls auf die Befreiung von Konstantinopel wartete. Diese Notierung beweist, dass die sich um Mitte des 19-ten Jahrhunderts ungarisierenden Griechen in Seele weiter Griechen blieben, die von der Grossen Idee ebenfalls begeistert wurden¹.

L. TARDY - Ö. FÜVES

KAI ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ ΚΩΤΤΟΥΝΙΟ

Σὲ μιὰ μικρὴ μελέτη μου γιὰ τὸν Ἰω. Κωττούνιο πὼὺ δημοσιεύτηκε πέρυσι στὰ «Μακεδονικά»² θὰ πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν καὶ τὰ παρακάτω, τὰ ὄποια δὲν μπόρεσα τότε νὰ χρησιμοποιήσω μιὰ καὶ μοῦ ἔλειπαν τὰ σχετικὰ βοηθήματα. Τὰ στοιχεῖα πὼὺ χρησιμοποιῶ ἐδῶ προέρχονται ἀπ' ἕνα μικρὸ σημείωμα τοῦ κ. Ἰω. Κ. Βασδραβέλλη, μὲ τὸν τίτλο «Συμπληρωματικὰ διὰ τὸν Ἰωάννην Κωττούνιον»³.

Ἄπ' τὸ σημείωμα αὐτὸ μαθαίνομε λοιπὸν πὼὲς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰω. Κωττούνιον (γιὰ τὸ ἐπώνυμο θὰ μιλήσουμε παρακάτω) δὲν ἀπήτησε μονάχα ἀπὸ τὶς βενετικὲς ἀρχές τὴν καταβολὴ τῶν 20.000 ρεαλιῶν πού, κατὰ τὴν ἀναφορά του, προερχόταν ἀπὸ δάνειο τῆς μητέρας του Θεολόγας στὸ θεῖο του, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποτυχία του, ὡς φάίνεται, μετέβη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ζήτησε τὴν ἐπέμβασι τοῦ βεζίρη Μουσταφᾶ πασᾶ. Μὲ ἀναφορά του λοιπὸν ποὺ ὑπέβαλε στὸν πασᾶ τὸ φθινόπωρο περίπου τοῦ 1677 ζητοῦσε «κνὰ ὑποχρεωθῆ ὁ βάιλος τῆς Κωνσταντινούπολεως ὅπως καταβάλῃ εἰς τὸν αἴτοντα τὸ πωσὸν τῶν 20.000 ρεαλιῶν ὡς ἀποζημίωσιν τῆς δημευθείσης περιουσίας τοῦ θανόντος» αὐτὸ δὲ γινόταν ἀφοῦ παρουσιάζόταν «ἔνωπιον (τοῦ βεζίρη) ὁ βάιλος τῆς Βενετίας καὶ συμφώνως πρὸς τὸν εὐγενῆ φετβᾶν ποὺ θὰ ἐκδοθῇ νὰ ἀπονεμηθῇ δικαιοισύνη!» Ἀπ' τὴν ἀναφορὰ λοιπὸν αὐτὴν προκύπτει πὼὲς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κωττούνιον δὲν κάμει καθόλου λόγῳ γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς ἀναφορᾶς τοῦ 1661 ποὺ ἔξετάσαμε ἐμεῖς στὴ μελέτη μας. Γιὰ τὴν τύχη τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν τοῦ Κούνιαλη (ἢ Κωττούνιον) μᾶς πληροφορεῖ δὲδιος ὁ βάιλος τῆς Κωνσταντινούπολεως: δὲ βεζίρης θύμωσε καὶ ξέσχισε τὴν ἀναφορὰ ἰδιοχείρως.

Οσο γιὰ τὸ ἐπώνυμο φαίνεται πὼὲς ὁ Ἰω. Κούνιαλης, γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὶς ἐνέργειές του, ἀντικατέστησε τὸ πατρικό του μὲ τὸ ἐπώνυμο τῆς μητέρας του. Ἡ μητέρα πάντως δονομαζόταν Θεολόγα καὶ δχι Τσιαλούκα (Toialucca), ποὺ προφανῶς δφείλεται σὲ ἐσφαλμένη ἀνάγνωση τοῦ μακαρίτη Κ. Δ. Μέρτζου.

Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Ἰω. Κούνιαλη στὴν Κωνσταντινούπολη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1677) μποροῦμε νὰ δώσουμε τὴν ἐξῆς ἐξήγηση: ὅτι πράγματι ὁ Κούνιαλης, ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἰταλία γύρω στὰ 1670, ὅπως καὶ ἐμεῖς σημειώσαμε⁴, ἤρθε στὴ Βέρροια κι ἀπ' ἐκεὶ βρέθηκε

1. Der ungarische Text ist nicht überall leicht zu lesen, Mertse machte nämlich viele orthographische Fehler.

2. Νεότερες εἰδήσεις γιὰ τὸν Ἰω. Κωττούνιο (1572-1657), «Μακεδονικά», τ. 13 (1973) σ. 267-273.

3. «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), σ. 339-341.

4. Νεότερες εἰδήσεις γιὰ τὸν Ἰω. Κωττούνιο, σ. 272.

στὴ βασιλεύουσα, σὲ μιὰ ὕστατη προσπάθεια νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς διαχειριστὲς τῆς περιουσίας τοῦ θείου του τὰ 20.000 ρεάλια. Γιὰ τὸν Κούνιαλη πρέπει μᾶλλον νὰ δεχτοῦμε δτὶ μετέβη ξανὰ στὴν Ἰταλία (ἄγνωστο πότε, ἀλλ’ ὀπωσδήποτε μετὰ τὰ 1677), δόπου καὶ πέθανε στὰ 1694¹.

ΙΩ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ
ΣΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΜΝΗΜΟΝΟΣ ΣΚΟΠΕΛΟΥ, ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1831

Στὴ Σκόπελο καὶ στὸ ἀρχεῖο τοῦ συμβολαιογράφου κ. Β. Παλιούρη σώζεται ἔνα πολὺ ἐνδιαφέρον χειρόγραφο βιβλίο μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Βιβλίον β' ἀρχόμενον ἀπὸ πρῶτον ἀριθμὸν τῶν πράξεων τοῦ Μνήμονος τῆς Νήσου Σκοπέλου, τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς Μνημοσύνης αὐτοῦ ἐν τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τριακοστῷ πρώτῳ ἔτει 1831, Μηνὶ Ἰανουαρίῳ». Δημόσιος Μνήμων τῆς Σκοπέλου τὰ χρόνια αὐτὰ ἦταν ὁ Σκοπελίτης Μελαχροινὸς Γιαννιώς². Τὸ βιβλίο ἀποτελεῖται ἀπὸ διακόσια τριάντα φύλλα, στὰ ὅποια εἰναι γραμμένες οἱ τριακόσιες δέκα (310) πράξεις τοῦ Μνήμονος. «Ολες αὐτὲς οἱ πράξεις παρουσιάζουν ζεχωριστὸν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ιστορία τοῦ νησιοῦ καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ιστορία τοῦ ἑλληνικοῦ νησιώτικου κόσμου. Δίνομε ἐδὴ μερικὰ ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου: ὁμολογίες δανείων, ἐμπορικὲς δοσοληψίες μὲ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς ἐποχῆς, ναυλοσυμφωνητικά, αἴρετοκρισίες, χαριστήρια περιουσιῶν, προικοσύμφωνα, «ἐγγυητικὰ διὰ τιμίαν διαγωγὴν προσώπου τινός», ἐκμισθώσεις ἐργασίας κ.ἄ.

Γιὰ τὴ Μακεδονία τὸ βιβλίο αὐτὸ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, γιατὶ δείχνει τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγές τῶν νησιῶν τοῦ συμπλέγματος τῶν Β. Σποράδων «μὲ τὰ μέρη τῆς Κασσάνδρας», δόπου συνήθως ἔρχονταν οἱ Σκοπελίτες, γιὰ νὰ προμηθευτοῦν ξυλεία ἀπὸ τὰ πλούσια δάση τῆς Χαλκιδικῆς κι ἀκόμη νὰ πουλήσουν τὸ περίφημο σκοπελίτικο κρασί. Πολλές ἀκόμη ἐμπορικὲς δοσοληψίες Σκοπελιτῶν νοικοκυραίων γίνονται μὲ ἐμπόρους τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς περιοχῆς Βαρδάρη.

Στὴ Σκόπελο καὶ στὴ Σκιάθο ἥρθαν κι ἐγκαταστάθηκαν ἐπίσης πολλοὶ Μακεδόνες πρόσφυγες-ἐπαναστάτες μετὰ τὴν ἄτυχη ἐπανάσταση τοῦ 1821 στὴ Μακεδονία³. Ἀπ' αὐτοὺς μάλιστα μερικοὶ ἀναδείχτηκαν κι ἔγιναν ἀξιόλογοι καπεταναῖοι στὴν περιοχὴ τῆς «Θετταλομαγνησίας», ὅπως ἦταν ὁ καπετάν Μπίνος, ὁ καπετάν Δημήτρης Λιακόπουλος καὶ οἱ Παραθυραῖοι. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνώνυμο πλῆθος τῶν προφύγων ποὺ ἥρθε κι ἐγκαταστάθηκε στὰ νησιά αὐτὰ πολὺ βοήθησε τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν ἐντοπίων. Ὁ καθηγ. Ἀπ. Βακαλόπουλος γράφει δτὶ «οἱ Μακεδόνες, κυρίως οἱ Ὀλύμπιοι, ὡς διατελοῦντες συμ-

1. Κ. Δ. Μέρτζιον, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἰστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 496.

2. Γιὰ τὸν τίτλο τοῦ Δημοσίου Μνήμονος, τοῦ ἀλλοτινοῦ δηλ. νοτάριου ἡ κατζιλλιέρη καὶ σημερινοῦ συμβολαιογράφου, βλ. στοῦ Ἀθανασίου Δ. Θανού σ. 18-19. Λειτούργησε στὸν οἶκο τῆς Ομονοίας τοῦ 1952, σ. 18-19.

3. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Ἀπ. Βακαλόπουλος, Πρόσφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 32-46, Τοῦ Ἄδιον, Ἡ δρᾶσις τῶν ἐξ Ὀλύμπου Μακεδόνων ἀγωνιστῶν ἐν Εύβοίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ κατὰ τὸ 1822 καὶ 1823, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», τ. 15 (1939), σ. 81-90, Τοῦ Ἄδιον, Ἰστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 573-574, 590, 594, 608-619, 616, Ι. Κ. Βασδράβιλη, Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἔκδ. γ', Θεσσαλονίκη 1967.

παγεῖς ύπό ίκανωτάτους ἀρχηγοὺς καὶ ὡς πολεμικώτεροι τῶν ἐντοπίων καὶ Θετταλομαγνήτων ἀπέβησαν βαθμηδὸν οἱ πραγματικοὶ κυρίαρχοι τῶν Β. Σποράδων»¹.

Ο καπετάν Μπίνος πρωτοεμφανίστηκε στὰ νησιά τὸ καλοκαίρι τοῦ 1822 μαζὶ μὲ ἄλλους Μακεδόνες ἀγωνιστές, δῆπος οἱ καπεταναῖοι Διαμαντής, Καρατάσος, Γάτσος, Δουμπιάτης². Τὸν καπετάν Μπίνο συναντοῦμε σιδὸν βιβλίο τοῦ Δημοσίου Μνήμονος Σκοπέλου· στὸ βιβλίο αὐτὸν ὑπάρχει ἡ μνεία ὅτι στὰ 1823 ὁ Μπίνος ἐνεργοῦσε ὡς μεσολαβητῆς σὲ διαφορές μεταξὺ δύο ἀντιμαχομένων καπεταναίων: τῶν Κασσανδρινῶν Παραθυραίων, τοὺς δόποίους θάσου συναντήσουμε καὶ παρακάτω, καὶ τοῦ Σκοπελίτη(;) καπετάνιου Ἀντώνη Γεωργίου, δόποίος μαζὶ μὲ τοὺς στρατιῶτες του ἀρταζεῖς δῆπλα καὶ ἄλλα σκεύη ἀπὸ τοὺς Παραθυραίους: «...ὅτι κατὰ τὸ 1823 ἐν Σκοπέλῳ, ἔχοντες διαφορὰν οἱ κ. Παραθυραῖοι μετὰ τοῦ κ. Ἀντώνιου Γεωργίου καὶ συστρατιωτῶν του περὶ ἀρταζῆς τινῶν ἀρμάτων καὶ λοιπῶν σκευῶν, τὰ δόποια ἡρπασαν τότε πρὸ δλίγου ὁ ρηθεὶς Ἀντώνιος Γεωργίου μὲ τοὺς συστρατιώτας του ἀπὸ τοὺς Παραθυραίους ἐσυμβιβάσθησαν... εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ καπετάνιου Μπίνου...»³. Τὸν καπετάν Μπίνο συναντοῦμε ἐπίσης νάρα ἀντιπροσωπεύεται στὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἑρμιόνης (1827) ἀπὸ τὸ γραμματικὸ τοῦ καπετάν Δημήτρη Λιακόπουλου Δανιήλ-Αναγνώστη Βελεστενλῆ⁴.

Γιά τὸ Μακεδόνα καπετάνιο Μῆτρο Λιακόπουλο ἔχομε μόνο μία μνεία στὸ βιβλίο τοῦ Δημοσίου Μνήμονος Σκοπέλου: ὅτι γραμματικός του ἦταν ὁ Δανιήλ Ἀναγνώστης Βελεστινιώτης, ἀπὸ τὸ χωρὶὸ τοῦ πρωτομάρτυρα τοῦ Ἀγάνα Ρήγα Φερραίου Βελεστινλῆ⁵. Ὁ Δανιήλ μάλιστα ἦταν ἀντιπρόσωπος καὶ τοῦ ἀφεντικοῦ του στὴ Γ' Ἐθνοσυνέλευση. Ὁ Λιακόπουλος ἐμφανίστηκε στὰ νησιά Σκόπελο καὶ Σκιάθο μαζὶ μὲ τὸν Καρατάσο, τὸ Γάτσο, τὸν Μπίνο τὸ καλοκαίρι τοῦ 1822. Ὁ Κορδάτος γράφει μάλιστα ὅτι ὁ Λιακόπουλος ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν Μακεδόνων προσφύγων καὶ ἀγωνιστῶν ποὺ κατέβηκαν στὶς Β. Σποράδες⁶. Γιά τὸν καπετάνιο Λιακόπουλο γνωρίζομε ἀκόμη ὅτι ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους συνεργάτες τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πηλειορίτικων στρατευμάτων στὰ χρόνια τοῦ Ἀγάνα Μῆτρου Μπασδέκη (-1828)⁷. Ὁ Λιακόπουλος, κατὰ τὸν Κορδάτο πάντα, μετὰ τὰ 1825 πολέμησε στὴν Ἀνατ. Ἐλλάδα καὶ στὴν Εὔβοια.

Ἄλλοι γνωστοὶ καπεταναῖοι στὴ Σκόπελο είναι οἱ «Κασσανδριανοί» Παραθυραῖοι, ὁ Ρήγας καὶ ὁ Κωνσταντίνος, γιά τοὺς δόποίους μιλήσαμε παραπάνω. Φαίνεται ὅτι κι αὐτοὶ κατέβηκαν στὰ νησιά τῶν Σποράδων μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Μακεδονίας στὰ 1821.

Δημοσιεύομε στὴ συνέχεια ἔνα «μιαρτυρικό» ποὺ συντάχτηκε στὶς 9 Ἰουνίου 1831 καὶ μὲ τὸ δόποιο ὁ Ρήγας καὶ Κωνσταντίνος Παραθυρᾶς, καθὼς καὶ οἱ Γεώργιος παπᾶς Κυρίτσης, Ρήγας Ἰωάννου καὶ Χριστόδουλος Ρήγας, «ἄπαντες Κασσανδριανοί», πιστοποιοῦν ὅτι οἱ ἐπαναστάτες Μακεδόνες τὸ 1821 μὲ ἀπόφαση τοῦ «Μανολάκη Σερριώτου» (Ἐμμανουὴλ Παπᾶς) χρησιμοποίησαν ἔνα πλοϊο ποὺ ἀνήκε στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας Φαρ-

1. Α π. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο ν, Πρόσφυγες, σ. 27.

2. Γιάνη Κορδάτον, Ιστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγίας, Ἀθῆναι 1960, σ. 698 κ.ά.

3. Βιβλίον Μελαχροινοῦ Γιαννιοῦ, φ. 56.

4. Α μ ο ν κ α, Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἐλλάδος, τ. Ζ', σ. 22-26.

5. Βιβλίον Μελαχροινοῦ Γιαννιοῦ, φ. 180 «ἔγώ Δανιήλ Ἀναγνώστης Βελεστινιώτης, γραμματικὸς τοῦ καπετάν Δημήτρη Λιακόπουλου».

6. Γ. Κορδάτον, ἔ.α., σ. 698. Γράφει ἐκεῖ: «Στὸ ἀναμεταξὺ ἥρθαν στὰ νησιά αὐτὰ (Σκιάθο καὶ Σκόπελο) καὶ κάμποσοι ἐπαναστάτες ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ καὶ Κασσάνδρα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν καπετάν Μῆτρο Λιακόπουλο».

7. Γ. Κορδάτον, ἔ.α., σ. 734, 736 κ.ά.

μακολύτριας, πού, ώς γνωστόν, βρίσκεται στὸ δρόμο Βασιλικῶν-Γαλάτιστας, γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Ἀγώνα¹.

Μαρτυρικὸν

φ. 192   ἀριθ. 300

Παρὰ τῷ ἡμετέρῳ Γραφείῳ τοῦ Δημοσίου Μνήμονος τῆς νήσου Σκοπέλου, σήμερον παρονομασθέντες οἱ ὑποσημειούμενοι ὅτε κ. Ρήγας Παραθυρᾶς, Κωνσταντῖνος Παραθυρᾶς, Γεώργιος παπᾶς Κροτίζης, Ρήγας Ιωάννον καὶ Χριστόδοντος Ρήγας, ἀπαντες Κασσανδρινοί, ἐδηλοποίησαν καὶ ὑμολόγησαν ἐνόπιον τῶν προσυποσημειούμενων μαρτύρων ὅτι κατὰ τὸ 1821 = ἔτος, καθ' ὃν χρόνον ἐπολεμεῖτο ἡ πατρὶς αὐτῶν Κασσάνδρα ὑπὸ τῶν ἑχθρῶν, ὃν ἐκεῖ τότε ἐν πλοῖον Μαρτίγος, ἰδιοτησίᾳ τῆς κατὰ τὰ μέρη τῆς Θεσσαλονίκης κειμένης Μονῆς ἐπονομαζομένης τῆς ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, ἔχρειάσθη πρὸς βοήθειαν καὶ ἀνάγκην τῆς πατρίδος των διὰ πυροπλικόν, τὸ ὅποιον ἀποφασισθὲν παρὰ τοῦ τότε ἀρχηγοῦ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων κ. Μανολάκη Σερριώτου, ἔγεινε καὶ ἔχοησίμενσεν ὡς τοιοῦτον, κατὰ τῶν ἐχθρικῶν τουρκικῶν πλοίων, ἀφ' οὐ πρῶτον ἐκτιμήθη παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρχηγοῦ κ. Μανολάκη, ἐπτὰ χιλιάδες γρόσια, διὰ τὰ πληρωθῆ ἐν καιρῷ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὴν διαληφθέσαν μονήν. —Ταῦτα οἱ διαλειφθέντες Κασσανδρινοὶ ὄμοιως ἥσπαστες κατ' αἴτησιν τοῦ κ. Μητροφάνου Μοράχου, κοινοβιάτον τῆς ρηθείσης μονῆς, εἰς ἔνδειξιν ὑπέγραψαν τὸ παρόν εἰς τὰς ἡμετέρας πράξεις ιδιοχέλως. Ἀντίγραφον τοῦ ὅποιον ἐδόθη τῷ αὐτῷ Μητροφάνῃ μοναχῷ ἵνα τῷ χρησιμεύσῃ ὅπου ἀνήκει.

²Ἐν Σκοπέλῳ τῇ 9 ἐπράτη Ἰουνίου 1831, τριακοστῷ πρώτῳ.

Αθανάσιος Ιωάννον Μαντεμοχωρίτης μαρτυρῶ

Ρήγας Ιωάννον Παραθυρᾶς

Αθανάσιος Χρίστον μαρτυρῶ

Κωνσταντῖνος Ιωάννον Παραθυρᾶς

Γεώργιος Παπᾶς Κροτίζης

ὁ Δημόσιος Μνήμων

Ρήγας Ιωάννον

Μελαχρονός Γιαννιός

Χριστόδοντος Ρήγα

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΙΡΑΤΩΝ

Εἰς τὸ τουρκικὸν περιοδικὸν «Belgelerle Turk Tarihi Dergisi», τόμ. 3, ἀριθμ. τεύχους 15 (1968), σελ. 62-67, περιέχεται ἄρθρον τοῦ συγγραφέως Mucteba Ilgürel μὲ τίτλον «Adalar Denizinde Rum Korsaları» ἢτοι «Οἱ Ἑλληνες πειραταὶ εἰς τὴν Θάλασσαν τῶν νήσων», ἐνθα παρατίθενται διάφορα ἔγγραφα ἐκ τῶν τουρκικῶν ἀρχείων.

Εἰς τὴν σελίδα 63 τοῦ περιοδικοῦ καὶ εἰς τὸ ὑπὸ ἀριθμ. 38025 παρατιθέμενον ἔγγραφον τοῦ πρωθυπουργικοῦ ἀρχείου τοῦ ἔτους 1820 περιλαμβάνονται οἱ ἔξης πολύτιμες πληροφορίες: «....ό ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ Kasımpaşa (Κωνσταντινουπόλεως) Nouρής τοῦ Χασεκῆ, συλληφθεὶς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες πειρατάς αἰχμάλωτος ὅμοῦ μετ' ἄλλων μουσουλμάνων, ἐνῷ ἔπλεον πρὸς τὴν Μεσόγειον, μετεφέρθη εἰς τὴν νήσον Çamlıca (Σπέτσαι), διόπου οἱ σύντροφοι τοῦ ἐθανατώθησαν, ἐνῷ ὁ ἴδιος ἱσχυρισθεὶς ὅτι δὲν τυγχάνει μουσουλμάνος, ἀλλὰ Γεωργιανός, διέφυγε τὸν θάνατον καὶ συνεδέθη φιλικῶς μὲ τοὺς Ἑλληνας. Ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ

1. Γιὰ τὸ μονυστήρι βλ. Π. Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο ν, Ἐκδρομὴ εἰς τὴν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας τὴν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, «Β(yzantinische Z(eitschrift)», τ. 7(1898), σ. 57-82, 'Α θ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο ν-Κ ε ρ α -μ ἐ ω ς, Ἡ μονὴ Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, B.Z., τ. 10 (1901), σ. 193-199.

τὴν φιλίαν τῶν Ἑλλήνων, ἐπληροφορήθη διάφορα μυστικὰ περὶ τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων καὶ μετὰ πάροδον ἐπτὰ-δκτῷ μηνῶν παραμονῆς εἰς τὴν νῆσον Çamlıca διέφυγε καὶ ἔλθων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρουσίασθη διὰ τοῦ ἀρχιπλοιάρχου εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ δόποιον ἐξέθεσε τὰ δσα ἐπληροφορίηθη κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν του ὡς ἐξῆς: «Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν νῆσον Çamlıca καὶ Sulucà (Τύρρα) διαδίδεται διτὶ οἱ Ἑλληνες μὲ τὴν μικρὰν ἔναντι τῶν Τούρκων δύναμίν των, μὴ ὅντες εἰς θέσιν νὰ πολεμήσουν, ἐξέλεξαν ως μόνον τρόπον τὴν ὁργάνωσιν ἐνὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς τοῦτο οἱ γνωρίζοντες καλῶς τὴν τουρκικὴν θὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὸ γαλλικὸν πλοιον τὸ ἀγκυροβόλημένον ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς νῆσου Çamlıca καί, ἀφοῦ φθάσουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θὰ μεταφρεσθοῦν εἰς μουσουλμάνους καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου (23 Ἀπριλίου) θὰ μεταβοῦν εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς Ἅγιας Σοφίας καὶ εἰς τοὺς στρατᾶνες καὶ θὰ φωνάζουν τὰ συνθήματα «δὲν θέλουμε τὸν δεῖνα... θέλουμε ἀλλαγὴς» καὶ διτὶ προτίθενται νὰ τοιχοκολλήσουν καὶ ἐπαναστατικὰ ἔγγραφα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Πόλεως. Οἱ ἀποπειρώμενοι ταῦτα ἐπαναστάται ὑπόφερουν ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφίμων, καὶ προσφεύγουν εἰς διάφορα δόλια μέσα διὰ μεταφοράν τροφίμων ἀπὸ τὸν Εὔξεινον Πόντον, δπως εἶναι ἡ ἀνάρτησις ἀγγλικῆς σημαίας εἰς τὰ ἐρχόμενα ἀπὸ τὸν Πόντον ἔλληνικὰ πλοῖα κ.λ. Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν πιθανῆς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Τούρκων οἱ αὐτοὶ Ἑλληνες ἐπαναστάται κατασκευάζουν καταφύγια καὶ προχώματα καὶ σοφίζονται διάφορες πανουργίες διὰ νὰ ἐπιτύχουν τοὺς σκοπούς των. Εἰς αὐτὰ τὰ τεχνάσματα εἰσηγηταὶ πολλάκις γίνονται οἱ Γάλλοι, οἱ δόποιοι διάκεινται εὑμενῶς πρὸς τοὺς "Ἑλληνας".

Αἱ πληροφορίαι αὗται ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ἐκ μέρους τοῦ Συμβουλίου καὶ ἐδόθησαν διαταγαὶ διὰ τὴν πρόληψιν τοιούτων ἐπεισοδίων (σελ. 64-65 τοῦ περιοδικοῦ).

Πέραν τοῦ ἀνωτέρω ἔγγραφου διασώζονται καὶ ἔτερα, τὰ δόποια ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων πειρατῶν. Οὕτω τὸ ὑπὸ τοῦ φρουράρχου τῆς Λήμνου Νουρουλλάχ πασᾶ ἐν ἔτει Ἐγείρας 23 Μουχαρὲμ 1239 (29 Σεπτεμβρίου 1823) ἐκδοθὲν ὑψηλὸν ἔγγραφον ἀναφέρει διτὶ τὰ πειρατικὰ ἔλληνικὰ πλοῖα, τὰ δόποια εὑρίσκοντο εἰς τὴν ἔμπροσθεν τοῦ Ἀγίου Όρους θαλασσίαν περιοχὴν κατεστράφησαν ἐκ μέρους τοῦ τουρκικοῦ στόλου (σελ. περιοδ. 67). "Οτι οι Ἑλληνες πειραται ἐπετίθεντο και ἐναντίον τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν ἐρχομένων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, Ἀλγερίαν και τὴν Τύνιδα μαρτυρεῖται και ἀπὸ τὸ ἔγγραφον τὸ σταλὲν ὑπὸ τοῦ φρουράρχου τῆς Ρόδου Σουκριοῦ βέη τὸ ἔτος Ἐγείρας 1239 (1823), ἔνθα ἀναφέρεται ἡ ἐπιθέσις τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τοῦ στόλου τοῦ ἀποπλεύσαντος ἐκ Τυνησίας μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ καταφύγουν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ρόδου (σελ. περιοδ. 67).

Πολλάκις οἱ πειραται ἀπεβιβάζοντο και εἰς τὴν ἔηράν και ἐπετίθεντο ἐναντίον τῶν χωρικῶν. Τοιαύτην δρᾶσιν τῶν πειρατῶν ἀφιγγεῖται τὸ ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τοῦ σαντζακίου Θεσσαλονίκης Ἰμπραχήμ πασᾶ τὸ ἔτος 1239 (1823) ἐκδοθὲν ἔγγραφον, εἰς τὸ δόποιον ἀναφέρεται διτὶ οἱ Ἑλληνες πειραται ἐξῆλθον εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θεσσαλονίκης και κατέστρεψαν τὰ τουρκοχώρια τῆς περιοχῆς.

Τοιαύτα γεγονότα συνέβησαν και εἰς τὰ παράκτια χωρία τῆς Μικρᾶς Ασίας.

Ἐπειδὴ ὁ σουλτάνος ἐπληροφορήθη διτὶ μὲ τὴν ἄφιξιν τοῦ χειμῶνος αἱ ἐναντίον τῶν νήσων και τῶν παρακτίων περιοχῶν πειρατικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐγίνοντο συχνότεραι, ἐξέδωκε και νέαν διαταγὴν διὰ τῆς δόποιας συνιστᾶται ἡ ἐπαγρύπνησις ἐν γένει ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων πειρατῶν (ἀνωτ. σελ. 67)¹.

I. K. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

1. Αἱ ἀνωτέρω πληροφορίαι περιηλθον ἀργὰ εἰς γνῶσιν μου και δὲν ἡδυνήθην νὰ τὰς συμπεριλάβω εἰς τὸ ἐσχάτως εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν κυκλοφορῆσαν βιβλίον μου ὑπὸ τὸν τίτλον: Klephths, Armatoles and Pirates in Macedonia during the Rule of the Turks (1627-1821).